

Kommunistinen manifesti 150-vuotta

Viime vuonna tuli kuluneeksi 150-vuotta Karl Marxin ja Friedrich Engelsin Kommunistisen puolueen manifestin ilmestymisestä. Lokakuussa 1998 pidettiin aiheesta Tampereen yliopistolla seminaari, jonka yhteydessä julkistettiin myös uusi suomennos (Vastapaino 1998) tästä Pääoman ohella ehkä kuuluisimmista Marxin ja Engelsin teoksesta. (Kuu- luuhan myös Engelsille kunnia Pääomankin painokuntoon saattamisesta.)

Tässä niin&näin-numerossa julkaisemme Tampereen seminaarin sak- salaisten vierailijoi- den, Frigga Haugin ja Wolfgang Fritz Haugin esitelmät. Aloittakamme Marshall Bermanin alunperin The Nation -lehdessä (May 11, 1998) ilmestyneellä artikkelilla, lopuksi on vielä Kimmo Jylhämön laatima esittely Slavoj Zizekin Manifesti-tulkinnasta. Manifestin uudesta suomennoksesta kannattaa nostaa esille myös Eric Hobsbawmin näkemyksellinen ja informatiivinen johdanto Manifestiin.

Parhaan kertomuksen *Kommunistisesta Manifestista* olen kuullut Hans Morgenthaulta, merkittävältä kansainvälisen suhteiden teoreetikolta, joka kuoli vuonna 1980. Hän muisteli 1970-luvun alkupuolella lapsuusaikojaan Baije- rissa ennen ensimmäistä maailmansotaa. Morgenthaun isä toimi lääkärinä eräässä Coburgin työläiskaupungin- osassa ja otti pojan usein mukaansa tehdessään koti- käyntejä. Monet potilaista olivat kuolemaisillaan tuberku- loosiin; lääkäri ei voinut tehdä mitään pelastaakseen hei- dät, mutta saattoi kuitenkin auttaa heitä kuolemaan ar- vokkuutensa säilyttäen. Hänen isänsä kysyessä kuolevien viimeistä toivetta, monet sanoivat haluavansa tulla hau- datuksi *Manifesti* muassaan. Heidän hartain toiveensa oli, että lääkäri huolehtisi siitä, ettei pappi pääsisi su- jauttamaan Raamattua sen tilalle.

Tänä keväänä *Manifesti* on 150 vuotias. Tuona aikana siitä on Raamattua lukuunottamatta tullut maailman luetuin kirja. Eric Hobsbawm luo Verso-kustantamon [kut- ten myös Vastapainon – suom.] uuden näyttävän edition esipuheessa mainion katsauksen kirjan saaman vastaan- oton historiaan. Yhteenvetona voidaan sanoa: milloin ta- hansa tai missä päin maailmaa tahansa ihmisten koh- datessa vaikeuksia *Manifesti* saa huomiota osakseen. Tilanteen rauhoittuessa se joutuu syrjään, mutta kun vai- keudet palaavat, se muistetaan jälleen. Fasismiin tukeu- tuvien hallintojärjestelmien noustua valtaan se on aina ol- lut poltettavien kirjojen listalla. Se on musiikkia vastarin-

nasta haaveilevien kor- ville vaikkeivät he olisi- kaan kommunisteja tai suhtautuisivat näihin epäluuloisesti. Rytmien tavoittaa alusta ja lopus- ta. Ensimmäinen lause:” Aave kummittelee Eu- roopassa – kommunis- min aave”. Viimeiset lauseet: ”Proletaareilla ei ole muuta menetet- tävää kuin kahleensa. Voitettavanaan heillä on koko maailma. KAIK- KIEN MAIDEN PRO- LETAARIT, LIITTY- KÄÄ YHTEEN!” Kun orkesteri *Casablanca*- elokuvassa intoutuu Rickin baarissa soitta- maan Marseljeesin, on noustava seisomaan ja laulettava mukana, rakastipa Ranskaa tai ei.

MARSHALL BERMAN

KAHLITSEMÄTÖN SÄVEL

Silti nykypäivän lukeneisto, jopa vasemmistolaiset, ovat hämmästyttävän tietämättömiä kirjan varsinaisesta sisäl- löstä. Olen vuosien ajan kysellyt ihmisiltä, mitä se heidän käsityksensä mukaan sisältää. Suosituin vastaus on, että (1) se on utopistinen käsikirja yhteiskunnasta ilman rahaa ja omaisuutta, tai että (2) se on machiavellistinen kommu- nistisen valtion luomisen ja vallassa pitämisen käsikirja. Itseään kommunisteina pitävät eivät tunteneet kirjaa yh- tään sen paremmin kuin kommunismin vastustajakaan. Aluksi olin ällistynyt, mutta myöhemmin havaitsin, ettei kyse ollut sattumasta. Klassinen kommunistinen koulutus oli luonteeltaan talmudista. Se perustui kommentaari- kirjallisuuteen, joka pohjimmiltaan suhtautui epäluuloi-

sesti pyhiin alkuteksteihin. Ortodoksijuutalaisille *Raamattu* on verrannollinen vain täysi-ikäisille sallittuun elokuvaan – *yeshiva-bucher* esitellään vasta vuosia kestäneen talmudisen koulutuksen jälkeen. Näin taataan tekstille korrekti ortodoksinen vastaanotto. Samalla tavoin puoluekoulun oppilas perehtyi (aina vuoteen 1956 asti) ensin Staliniin; sitten oli vuorossa suuri opettaja Lenin; sitten hieman vastentahtoisesti Engels; Marx esiteltiin vasta aivan viimeiseksi, ja sittenkin vain turvatarkastuksen läpäisville.

Nyt turvallisuus on kadonnut. Vain muutamassa vuodessa ovat lukuisat Marxin patsaat kadonneet toreilta ja aukioilta. Niin monet hänen mukaansa nimetyt kadut ja puistot kantavat nykyään uusia nimiä. Mitä se kaikki merkitsee? Etenkin monille mediavaikuttajille Neuvostoliiton luhistuminen yksinkertaisesti vahvisti heidän aikaisemman käsityksensä ja siten vapautti heidät viimeistään kunnioituksen rippeistä. Eräs vanhoista pomostani totesi lyhyesti: ”1989 osoittaa, että Marxisin pyrkimykset ovat vanhentuneita.” Muttahistoriaa voidaan lukea myös toisin. Vuoden 1917 jälkeiset tapahtumat olivat tuhoisia Marxille: ajattelija tarvitsee autuaaksi julistamista yhtä vähän kuin reikää päähänsä. Marxin laskeutuminen jalustalta onkin tervetullut pudotus. Ehkä saamme tietää, mitä Marxilla on opetettavanaan, jos kohtaamme hänet sillä tasolla, jolla me itse koetamme tulla toimeen.

Mitä hänellä on tarjottavanaan? Ensiksikin varautumattoman yllättää melkoinen kapitalismin kehuminen, joka hipoo ihailua ja kunnioitusta. Jo *Manifestin* alkupuolella hän kuvailee kapitalismin aikaan saamaa rakennustyötä, sekä siihen liittyviä tunteita, erityisesti tunnetta jostain yliluonnollisesta ja käsittämättömästä:

[...] porvaristo on luonut laajemmat ja valtavammat tuotantovoimat kuin kaikki aiemmat sukupolvet yhteensä. Luonnonvoimien alistaminen, koneistus, kemian soveltaminen teollisuuteen ja maanviljelykseen, höyrylaivaliikenne, rautatiet, sähkölennättimet, kokonaisten maanosien raivaaminen viljelykselle, jokien muuttaminen purjehduskelpoisiksi, kokonaiset aivan kuin maasta polkaistut väestöt – mikä aikaisempi vuosisata saattoi aavistaa, että yhteiskunnallisen uumenissa uinui sellaisia tuotantovoimia!

Tätä edeltävällä sivulla *Manifesti* kuvailee sitä kapitalismille luontaista dynamiikkaa, joka on sekä henkistä että materiaalista.

Porvaristo ei voi olla olemassa mullistamatta jatkuvasti tuotantovälineitä, sen seurauksena tuotantosuhteita ja edelleen kaikkia yhteiskunnallisia suhteita... Jatkuvat mullistukset tuotannossa, kaikkien yhteiskunnallisten olojen alituinen järkkyminen, ikuinen epävarmuus ja liike erottavat porvariston aikakauden kaikista muista. Kaikki tiukkaan piintyneet suhteet ja niihin liittyvät vanhastaan arvossa pidetyt käsitykset ja näkemykset hajoavat, kaikki vasta muodostuneet vanhenevat ehtimättä luotua. Kaikki säätyperäinen ja pysyväinen haihtuu utuna ilmaan, kaikki pyhä häväästään, ja ihmisten on lopulta pakko katsoa elämäntilannettaan ja keskinäisiä suhteitaan vailla harhakuvia.

Osa yksi, ”Porvarit ja proletaarit”, sisältää monia edellisen kaltaisia duurissa soivia dramaattisia kohtia. Jostain syystä monet lukijat eivät tunnu niitä huomaavan. Marxin

aikalaisilta ne eivät jääneet huomaamatta, ja jotkin radikaalit – Proudhon, Bakunin – katsoivatkin tällaisen kapitalismia arvostavan puheen merkitsevän sen uhrien pettämistä. Näitä syytöksiä kuulee vielä nykyäänkin, ja ne ansaitsevat kunnan vastauksen. Marx vihaa kapitalismia, mutta katsoo sen myös saaneen aikaan todella paljon hyödyllistä, niin henkistä kuin materiaalista. Hän haluaa hyötyjen leviävän mahdollisimman laajalle kaikkien saataville pienen johtavassa monopoliasemassa olevan luokan sijaan. Tämä on aivan eri asia kuin eräiden radikaalien totalitaarinen vimma hävittää se kaikki. Joidenkin, kuten Proudhonin, kohdalla kyse on vain vihasta modernia aikaa kohtaan; he haaveilevat kulta-ajan talonpoikaiskylästä jossa miehet ja naiset ovat kumpaisetkin onnellisesti omilla paikoillaan (toiset hieman taaempaan). Jotkin radikaalit, kuten *Book of Revelation to the Unabomber* -teoksen kirjoittaja, menevät tietyn rajan yli ja ajautuvat jonkinlaiseen raivoon todellisuutta ja inhimillistä elämää itseänsä kohtaan. Apokalyptinen raivo tarjoaa oiketien välittömään ja voimakkaaseen elämykseen. Marxin näkökulma on paljon monimutkaisempi ja vivahteikkaampi sekä vaikeasti hyväksyttävissä, jos ei ole aikuistunut.

Marx ei ollut ensimmäinen kommunisti, joka ihaili kapitalismin luovuutta; sama asenne on havaittavissa joillakin häntä edeltävän sukupolven suurilla utopistisilla sosialisteilla, kuten Saint-Simonilla ja Robert Owenilla. Mutta Marx oli ensimmäinen, joka keksi sellaisen kirjoittamisen tyylin, jossa tuo vaarallinen luovuus heräsi eloon. *Manifestin* tyyli on eräänlaista expressionistista lyyrisyyttä. Jokainen kappale hyökkyy ylitsemme kuin aalto ja jättää meidät märiksi herättämistään ajatuksista. Tämä proosa saa aikaan henkeä salpaavan vauhdin, joka syöksyy eteenpäin ilman oppaita tai karttoja, rikkoen kaikki rajat, horjuvasti jäsennellyt asiat, aatteet ja kokemukset. Luetteloilla on merkittävä rooli Marxin tyyliin, kuten oli hänen aikalaisillaan Dickensillä ja Whitmanillakin. Mutta osa *Manifestin* tenhovoimasta syntyy tunteesta, etteivät luettelot ole milloinkaan loppuunkäytyjä, vaan avoimia sekä nykyisyydelle että tulevaisuudelle, me voimme lisätä niihin omia asioitamme, aatteitamme ja kokemuksiamme, kenties itsemme. Mutta koko valtavan rakennelman osat tuntuvat usein ristiriitaisilta ja kuulostaa siltä, kuin se voisi romahtaa. Kappale kappaleelta Marx saa lukijan tuntemaan olevansa kaikkein nopeimmassa ja loistokkaimmessa junassa, joka syöksyy halki kaikkein kovimman ja vaarallisimman 1800-luvun; vaikka valonheitin onkin hieno paineemme eteenpäin kohta ilman raidetta.

Yksi Marxin eniten ihailema piirre kapitalismissa on sen globaalisuus ja kosmopoliittinen rakenne. Nykyään puhutaan paljon maailmantaloudesta aivan kuin se olisi syntynyt vasta äskettäin. *Manifesti* näyttää meille mittaakaavan, jossa se on ollut olemassa kaiken aikaa:

Tarve laajentaa alituisen tuotteittensa menekkiä ajaa porvaristoa kaikkialle maapallolla. Kaikkialle sen täytyy pesiytyä, kaikkialle asettua viljelemään, kaikkialle solmia yhteyksiä.

Maailmanmarkkinoita hyväkseen käyttäen porvaristo on muuttanut kaikkien maiden tuotannon ja kulutuksen yleismaailmalliseksi. Taantumuksellisten suureksi suruksi se poisti teollisuudelta kansallisen pohjan. Ikivanhat kansalliset teollisuuden alat tuhoitiin ja niitä tuhotaan yhä joka päivä. Uudet teollisuuden alat, joiden käytäntöön ottamisesta tulee elin-

kysymys kaikille sivistyskansoille, syrjäyttävät ne. Nämä teollisuudenalat eivät enää käytä kotimaisia, vaan maapallon kaukaisimmilta alueilta tuotuja raaka-aineita. Ne tuottavat tehdasvalmisteita, joita ei käytetä ainoastaan omassa maassa, vaan samalla kertaa kaikissa maanosissa.

[...] tavarain halvat hinnat ovat raskas tykistö, jolla se [porvaristo] ampuu maan tasalle kaikki kiinanmuurit ja pakottaa barbaarien piintyneimmänkin muukalaisvihan antautumaan. Se pakottaa kaikki kansakunnat tuhoutumisen uhalla omaksumaan porvarillisen tuotantotavan. Se pakottaa ne omaksumaan niin sanotun sivilisaation, ts. muuttumaan porvareiksi, sanalla sanoen se luo maailman omaksi kuvakseen.

Tämä globaali levittäytyminen on vaikuttava osoitus historian ironisuudesta. Vaikka porvaristo on pyrkimyksissään banaali, sen hellittämätön voiton tavoittelu synnyttää saman tyydyttämättömän vietin, päättymättömän näkökentän kuin kenellä tahansa romantiikan sankareista – Don Giovannilla, Childe Haroldilla tai Goethen Faustilla. He ehkä ajattelevat vain yhtä asiaa, mutta heidän kapea-alainen suhtautumisensa johtaa kuitenkin laajamittaisiin synteeseihin; heidän pinnallinen ajattelutapansa tuottaa valtavia muutoksia; heidän rauhanomainen taloudellinen toimintansa tuhoaa jokaisen inhimillisen yhteisön kuin pommi, alkeellisimmasta heimosta mahaan Neuvostoliittoon. Kapitalistisen kehityksen inhi-

millinen hinta kauhistutti Marxia, muttahan uskoi aina, että sen luoma globaali horisontti oli suuri saavutus, jolle sosialismin tuli rakentua. Muistakaamme *Manifestin* päättäväsuuri vetoamus, joka on suunnattu "KAIKKIIEN MAIDEN PROLETAAREILLE." Maailmanlaajuisen draaman muodostaa maailmankaupan kehkeytyminen. Marxin kirjoittaessa *Manifestia* joukkoviestintä oli vasta kehityksessä ja hän kutsui ilmiötä "maailmankirjallisuudeksi". Oman vuosisatamme lopulla lienee oikeutettua puhua "maailmankulttuurista". *Manifesti* kertoo miten tämä kulttuuri syntyy spontaanisti maailmanmarkkinoiden tuloksena:

Vanhojen, oman maaseudun tuotteilla tyydytettyjen tarpeiden tilalle tulee uusia tarpeita, joiden tyydyttäminen vaatii kaikkein kaukaisimpien maiden ja ilmanalajien tuotteita. Vanhan paikallisen ja kansallisen omavaraisuuden ja eristyneisyyden tilalle tulee kansakuntien kaiken kattava keskinäinen kanssakäyminen ja riippuvuus. Tämä koskee niin aineellista kuin henkistäkin tuotantoa. Yksittäisten kansakuntien henkisistä tuotteista tulee yhteisomaisuutta. Kansallinen yksipuolisuus ja rajoittuneisuus käyvät yhä mahdollisemmiksi, ja monesta kansallisesta ja paikallisesta kirjallisuudesta muodostuu maailmankirjallisuus.

Tämä näkemys maailman kulttuurista kokoo yhteen useita vaikeita käsitteitä. Ensinnäkin inhimillisten tarpei-

den lisääntyminen: koko ajan kosmopoliittisemmaksi kehittyvät maailmanmarkkinat muokkaavat ja lisäävät vauhdilla kaikkien ihmisten tarpeita. Marx ei mene tässä tarkkoihin yksityiskohtiin, mutta hän kehottaa meitä pohtimaan sen merkitystä syömiselle, pukeutumiselle, uskonnolle, musiikille, rakkaudelle ja kaikkein henkilökohtaisimmille toiveillemme kuin myös julkiselle esiintymisellemme. Toiseksi ajatus kulttuurista ”yhteisenä omaisuutena” maailmanmarkkinoilla: Mitä tahansa kuka tahansa kehritteleekin missä tahansa, se on kaikkialla kaikkien ulottuvilla. Yrittäjät julkaisevat kirjoja, tuottavat näytelmiä, konsertteja ja taidenäyttelyitä, kehittävät meidän vuosisadallamme niin elokuvia, radiota, televisiota ja tietokoneita sekä niiden ohjelmistoja ansaitakseen rahaa. Tässäkin historia valuu omistajiensa sormien välitse ja kulttuuri päättyy myös köyhien ihmisten hallintaan – ajatuksina, poeettisina kuvina, musiikin ääninä, Platonin ja Shakespearen teksteinä, (Marxin ihaillemina) negrospirituaaleina – vaikka he eivät voisikaan niitä omistaa. ”Yhteisesti omistettu” moderni kulttuuri auttaa meitä näkemään, kuinka jonakin päivänä maailman voimavarat voisivat olla kaikkien yhteisiä.

Marxin kulttuuria koskevasta näkemyksestä ei ole paljon keskusteltu, mutta se on yksi toivorikkaimmista ja eteenpäin suuntautuvimmista ajatuksista, joita hän koskaan kirjoitti. Elokuvien, television ja tietokoneiden kehitys on meidän vuosisadallamme luonut maailmanlaajuisen visuaalisen kielen, joka tuo maailmankulttuurin käsitteen yhä useampiin koteihin. Maailman elämän rytmi purkautuu parhaassa musiikissamme ja kirjallisuudessamme. Siinä olivat hyvät uutiset. Huono uutinen puolestaan on, miten suuri osa vasemmistolaisista kulttuuria koskevasta kirjoittelusta on muuttunut happamaksi ja katkeraksi. Joskus kuulostaa siltä, kuin kulttuuri olisi vain yksi hyväksikäytön ja alistamisen kenttä muiden joukossa vailla itsessään mitään loistavaa tai arvokasta. Toisinaan taas kuulostaa siltä, kuin ihmisten päät olisivat vain tyhjiä astioita, joiden sisällä ei ole muuta, kuin mitä pääoma on sinne ujuttanut. Joitain ”hegemonista ja vastahegemonista diskurssia” käsitteleviä artikkeleita lukiessa ei voi välttyä ajatukselta, että nämä kaverit kirjoittavat kuin maailma olisi ohittanut heidät.

Mutta jos kerran kapitalismi on niin monella tavalla voittoa, niin mikä siinä sitten tarkkaan ottaen on pielessä? Minkä vuoksi sitä kannattaa vastustaa? 1900-luvulla marxilaiset liikkeet ympäri maailman ovat keskittyneet Pääomassa selkeimmin esiin tuotuun ongelmaan eli työläisten jatkuvaan köyhtymiseen porvarillisessa yhteiskunnassa. Tietyissä tilanteissa olisi ollut absurdia kieltää väitteen paikkansapitävyys; toisinaan taas (kuten Yhdysvalloissa ja Länsi-Euroopassa 50- ja 60-luvuilla, kun itse olin nuori) se oli perin hataralla pohjalla. Marxilaiset taloustieteilijät joutuivatkin käyttämään mitä moninaisimpia dialektisia kiemuroita saadakseen oikeanlaisia tuloksia. Mutta ongelmalliseksi tuon keskustelun teki se, että kysymykset inhimillisestä kokemuksesta muuttuivat numeroita koskeviksi: se johti marxismin ajattelemaan ja toimimaan aivan kuten kapitalismi! Saman väitteen voi yhdesä muodossa kohdata myös *Manifestissa*. Mutta sen tarjoama syyte hämmästyttää selkeydessään, se pitää pintansa myös korkeasuhdanteen aikana, jolloin porvaristo puolesta puhujineen kylpee itsetyytyväisyydessään.

Marx näkee modernin porvarillisen yhteiskunnan muokkaavan ihmisiä. Heidän täytyy jäädyttää tunteensa toisi-

aan kohtaan sopeutuakseen kylmäveriseen maailmaan. Porvaristo ”repi sääliä rikki feodaalijajan monen kirjavat siteet”, eikä ”jättänyt ihmisten välille muuta kuin alastoman pyyteen, tunteettoman ’käteismaksun’”. Se ”hukutti” kaikki sentimentaaliset arvot ”itsekkään laskelmoinnin jääkylmään veteen”. ”Se sulatti persoonallisen arvokkuuden vaihtoarvoksi”. Se asetti kaikkien historiallisten traditioon ja normeihin perustuvien ”vapauksien tilalle yhden vapauden, tunnottoman kauppavapauden”. Pahinta kapitalismissa on, että siinä selviytyminen vaatii häikäilemättömyyttä.

150:n vuoden aikana on valtava määrä kirjallisuutta kuvaillut porvariston häikäilemättömyyden kehitystä. Porvaristosta ne, jotka parhaiten mukautuvat häikäilemättömyyteen, todennäköisimmin myös menestyvät. Mutta samat sosiaaliset paineet kohdistuvat myös siihen suunnattoman suureen joukkoon, jota Marx kutsuu ”modernien työläisten luokaksi”. Tämä luokka kärsii väärästä identiteetistä. Monet lukijat ovat aina tulkinneet ’työväenluokan’ tarkoittavan vain tehdastyöläisiä, käsityöläisiä, sini-kaulustyöläisiä tai köyhdytettyjä työläisiä. Samat lukijat huomauttavatkin sitten työn luonteesta tapahtuneista muutoksista viimeisen puolen vuosisadan kuluessa: on yhä enemmän valkokaulustyötä, koulutusta vaativaa työtä, työtä palvelualoilla, keskiluokkaista tai hyvin lähellä sitä olevaa työtä. Heidän johtopäätöksensä mukaan koko kysymys on kuollut ja kuopattava, ja työväenluokan kaikki toivo on mennyttä. Marx ei katsonut työväenluokan kutistuvan: Kaikissa teollistuneissa maissa se oli kehittyneessä ”valtavaksi enemmistöksi”. Kasvava joukko mahdollistaisi ”demokratian puolesta käytävän taistelun voittamisen”. Tämän poliittisen laskelman perustana oli yksinkertainen mutta hyvin laaja-alainen käsite:

”[...] kehittyä myös proletariaatti, modernien työläisten luokka. Nämä voivat elää vain niin kauan kuin löytävät työtä ja he löytävät työtä vain niin kauan kuin heidän työnsä lisää pääomaa. Nämä työläiset, joiden on pakko myydä itsensä kappalekaupalla, ovat tavaroita, niin kuin mitkä tahansa kauppatavarat ja siksi niiden tavoin kaikkien kilpailun äkkikäänneiden ja markkinain heilahtelujen alaisia.”

Ratkaisevaa ei ole työskentely tehtaassa, käsityöläisyys tai köyhyys. Nämä seikat voivat vaihdella kysynnän ja tarjonnan, teknologisen kehityksen sekä poliittisten ratkaisujen mukaan. Ratkaisevaa on, että välttämätön elinehto on työvoiman myyminen pääomalle. Persoonallisuus täytyy osittaa myytäväksi – katsot peiliin ja mietit ”mitä myytäväksi kelpaavaa minulla on?” Mieltäsi vaivaa loputon pelko ja huoli siitä, että vaikka tänään kaikki on hyvin, ehkä huomenna kukaan ei haluakaan ostaa sitä mitä sinulla on tai mitä olet, ja että muuttuvat markkinat julistavat sinut hyödyttömäksi (niinkuin monille on jo käynyt); sinusta tulee koditon ja suojaaton niin fyysisesti kuin henkisesti. Arthur Millerin *Kauppamatkustajan kuolema*, 1950-luvun mestariteos, kuvaa elävästi sitä kuluttavaa pelkoa, joka lienee tuttu useimmille modernin aikamme työläisistä. Koko eksistentiaalinen traditio kuvaa asiaintilaa todella kauniisti ja syvällisesti, mutta samalla sen näkemys on myös jollain tavalla hahmoton. Heillä olisi opittavaa *Manifestista*; se nimeää modernin ahdistuksen alkuperän.

Monet sellaiset ihmiset kuuluvat työväenluokkaan, jotka eivät tiedosta sitä. Monituinen on se ihmisten joukko, joka työskentelee kaupunkiemme keskustat tukkivissa

valtavissa toimistorakennuksissa. Heillä on hyvin istuvat puvut ja kauniit kodit, koska heidän tarjoamalleen työlle on juuri nyt paljon kysyntää. He saattavat iloisesti samaistua omistajiin, eikä heillä ole aavistustakaan siitä, kuinka epävarmoja ja katoavaisia heidän etunsa ovat. He eivät todennäköisesti tiedosta asemaansa, ennenkuin heidät lomautetaan tai irtisanotaan, heidän ammattitaitonsa todetaan joko riittämättömäksi tai turhaksi, heidän tehtävänsä ulkoistetaan tai toimintoja vain supistetaan. (Hämästyttävän moni näistä murskaavista termeistä on aivan uusi.) Ja toiset työläiset joilta puuttuu tutkinto, jotka eivät ole pukeutuneet yhtä hyvin ja joilla ei ole omaa toimistoa, eivät huomaa, että monet heitä määräilevistä ihmisistä ovat loppujen lopuksi samaa luokkaa heidän kanssaan. Mutta juuri näistä syistä tarvitaan järjestäytymistä ja ammattiyhdistysaktiiveja.

Eräs ryhmä, jonka työväenluokkainen identiteetti oli Marxille ratkaisevan tärkeä, oli intellektuellit, joihin hän myös itse kuului.

Porvaristo riisui pyhyden hohteen kaikilta tähän asti kunnianarvoisilta ja pelonsekaisen hurskauden ympäröimiltä toimituksilta. Se muutti lääkärin, lakimiehen, papin, runoilijan ja tiedemiehen pelkiksi maksetuiksi palkkalaisikseen.

Marx ei väitä, että nämä aktiviteetit menettäisivät inhimillisen merkityksensä tai arvonsa porvarillisessa yhteiskunnassa. Ne ovat tärkeämpiä ja arvokkaampia kuin koskaan ennen. Mutta ainoa keino tehdä uutta tutkimusta, säästää ihmishenkiä tai kirjoittaa runoja on työskentely pääomalle – lääketeollisuudelle, elokuvastudioille, opetusministeriölle, poliitikoille, jne. jne. – ja samalla käyttää omaa luovuutta pääoman tuottavuuden hyväksi. Kaikkia moderneja työläisiä vaivaavien paineiden lisäksi intellektuelleilla on näin siis oma pelkovyöhykkeensä. Mitä enemmän he välittävät työstään ja sen merkittävydestä, sitä enemmän heillä on ongelmia rahoituksen kanssa. Mitä pidemmälle he nuoralla kävelevät, sitä todennäköisemmin he putoavat. Ainaisen paineen ansiosta heillä saattaa olla erityisen selvä käsitys työläisten yhteenliittymisen tarpeellisuudesta. Mutta tulevatko yhteenliittyneet työläiset kohtelemaan intellektuaalista ja taiteellista vapautta sen suuremmalla kunnioituksella kuin pääoma? Se on avoin kysymys, johon saamme vastauksen, kun ensi vuosisadalla työläiset jossakin maailmankolkassa pääsevät valtaan.

Marx näkee modernin työväenluokan valtavana maailmanlaajuisena yhteisönä, joka odottaa toteutumistaan. Tällaiset tulevaisuudennäkyvät antavat järjestäytymiselle pysyvää vetovoimaa ja mahtavuutta. Liittojen perustamisprosessi ei ole pelkkää eturyhmäpolitiikkaa vaan Lessingin sanoin oleellinen osa ”ihmiskunnan kasvatusta”. Eikä se ole pelkästään koulutuksellista vaan myös eksistentiaalista: ihmiset yksilöinä ja ryhmänä tunnistavat itsensä. Tunnistaessaan itsensä he myös havaitsevat keskinäisen riippuvuutensa välttämättömyyden. Työläiset ovat kehittyneet porvarillisen yhteiskunnan jatkuvissa mallistuksissa älykkäiksi selviytyjiksi ja tajuavat asian. Marx tietää, että ennen pitkää käy niin. (Rajun agitaattorin ohella *Manifestin* kirjoittaja osoittautuu myös rauhalliseksi, harkitsevaksi ja kärsivälliseksi.) Solidaarisuus ei tarkoita itsensä kieltämistä vaan itsensä toteuttamista. Vaikka toiset työläiset voivat näyttää ja kuulostaa hyvin erilaisilta, ovat he pohjimmiltaan hyvin itsesi kaltaisia. Solidaarisuudella voi lunastaa

paikkansa maailmassa ja vapautua pelosta.

Tämä on *Manifestin* moraalisen näkemyksen keskeinen osa. Mutta on eräs toinenkin moraalinen ulottuvuus, inhimillisesti yhtä keskeinen, mutta jota puolustetaan toisessa äänilajissa. Eräessä kirjan monista kohokohdista Marx toteaa, että Vallankumous lakkauttaa luokat ja luokkataistelut ja sen ansiosta on mahdollista luoda ”yhteisö, jossa itse kunkin vapaa kehitys on kaikkien vapaan kehityksen edellytys”. Marx näkee kommunismin tekevän ihmiset onnellisiksi. Ensimmäinen onnellisuuden näkökohta on *kehitys* – ei pelkästään itseään toistavana kokemuksena vaan muutosta ja kasvua sisältävänä. Tällainen onnellisuuden sisältö on moderni ja se juontuu lakkaamatta kehittyvästä porvarillisesta taloudesta. Mutta porvarillinen yhteiskunta mahdollistaa ihmisten kehittymisen vain markkinoiden ehdoilla. Kaikkea mikä käy kaupaksi kehitetään; kaikki muu tulee torjutuksi tai sitä ei edes tulla ajatelleeksi. Marx taistelee *vapaan*, jokaisen itse kontrolloitavissa olevan kehityksen puolesta markkinoiden määräämää kieroutunutta kehitystä vastaan.

Aikana jolloin karkea julmuus kutsuu itseään liberalismitiksi (poistamme sinut ja lapsesi sosiaalituen piiristä oman etusi vuoksi), on tärkeätä huomata, kuinka paljon yhteistä on Marxilla ja hänen aikalaisellaan, kaikkien aikojen tunnetuimalla liberalistilla John Stuart Millillä. Kuten Marx, myöskin Mill katsoi ”vapaan kehittymisen” perustavaa laatua olevaksi inhimilliseksi arvoksi. Marxin tavoin hän uskoi modernisaation tekevän sen kaikille mahdolliseksi. Vanhetessaan hän vakuuttui säälimättömän kilpailun, luokkaherruuden, sosiaalisen mukautumisen sekä julmuuden tekevän tyhjäksi kapitalistisen modernisaation tuottamat hienot mahdollisuudet. Hän julistautuikin sosialistiksi vanhoilla päivillään.

On ironista, että sosialismin ja liberalismien yhteisesti jakama perusta voi olla molemmille melkoisen ongelmallinen. Entä jos herra Kurtz eiolekaan kuollut? Toisin sanoen entä jos todella ”vapaa kehitys” nostaakin syvyyksistä esiin ihmisluonnon kammottavia piirteitä? Dostojevski, Nietzsche ja Freud pakottivat meidät kohtaamaan kaikki kauhut ja varoittivat myös niiden pysyvyydestä. Sekä Marx että Mill saattaisivat vastata, että kunnes olemme hävittäneet yhteiskunnallisen herruuden ja nöyryyttämisen, emme voi tietää, ovatko kauhut luontainen osa ihmisluontoa vai pystyisimmekö luomaan sellaiset suotuisat olosuhteet, joissa ne kuituisivat olemattomiin. Siihen pisteeseen pyrkimisessä – jossa Raskolnikovit eivät mätäne suurkaupunkien katveessa eikä Svidrigailovsien vallassa ole tuhansia ruumiita ja sieluja – riittää työtä meille kaikille.

1990-luku alkoi Marxin kuvien massatuhoamisella. Elettiin ”postmodernia” aikaa, eikä suuria aatteita katsottu tarvittavan. 90-luvun lähetessä loppuaan löydämme itsemme kiivastahtisesta globaalista yhteiskunnasta, jossa eläviä ihmisiä yhä useammin yhdistävät pelot toimialasupistuksista, työttömyydestä ja syrjäytymisestä. Aivan kuten vanha parta ennusti. Yhtäkkiä ikoninen tuntuu vakuuttavammalta kuin ironinen; klassinen parrakas olemus, ateisti raamatullisena profeettana, valmiina uudelle vuosituhannelle. 1900-luvun alussa oli työläisiä, jotka olivat valmiita kuolemaan *Kommunistisen Manifestin* kanssa. Ensi vuosisadan alussa voi olla yhä enemmän sellaisia, jotka ovat valmiita elämään sen kanssa.

Suomennos Riitta Särkiniemi